

Sanajärjestyksemme tutkittavuudesta.

Hiukan oikaisua prof. Kettusen väitteisiin.

Professori Lauri Kettunen kirjoittaa julkaisussaan »Hyvää vapaata suomea» (s. 182 alav.), että se käsitys vanhentumassa olevan kirjasuomen ns. tarkoituksettomasta inversiosta, minkä olen esittänyt teoksessani Suomen kielen rakenne ja kehitys II s. 194, »perustuu väärään ennakkoarveluun [harv. L.K:n] eikä tutkimiseen». Toisessa kohden samaa julkaisuaan (s. 171) Kettunen samaten väittää, että tuota inversiotyyppiä vastustettaessa »Murteistammekaan ei ole vaivauduttu ottamaan osviittaa». Kun prof. K. on esittänyt samanlaisia väitteitä myös lukuisissa aikakaus- ja sanomalehtikirjoituksissaan sekä parissa radiopakinnassaan, lienee paikallaan muutama oikaiseva huomautus niiden varalta, jotka ehkä ovat suhtautuneet professorin sanoihin vakavasti.

Ensinnäkin on syytä todeta, että juuri kansankielestä tietenkin ovat ottaneet osviittaa ne, jotka tuota tarpeetonta ruotsinmukaista, omia tyylikeinonjamme kahlitsevaa inversiota ovat vastustaneet D. E. D. Europaeuksesta ja M. Akianderista Setälään, Artturi Kannistoon, E. A. Tunkeloon ja E. A. Saarimaahan asti. Mainittakoon, että asiaa on tietoisesti tähdentänyt Europaeus Suom. Kirjallisuuden Seuran »Kielitieteellisen Osakunnan» kokouksessa 30. 9. 1871 julki lukemassaan kirjoituksessa »Muutamia temppejuja nykyisen suomalaisen kirjakielen sananpanotavassa» (ks. Suomi II: 10 s. 313). Pöytäkirja kertoo mm.: »Tämän kirjoituksen johdosta syntyi lyhyt keskustelu. Maisteri Rothsten vastusti sitä mielihoidettua, jonka mukaan subjekti jälkilauseessa aina olisi pantava predikatin edelle, osoittaen että kieli sillä tavoin tulisi kovin ykstoikkoiseksi ja ikävyydyttäväksi. Esimies [= prof. A. W. Ingman] ilmoitti, että puheenalainen lausetapa

hänen luullaksensa oli saanut alkunsa M. Akiander vainajan tekemästä Norbeck'in jumaluusopin suomennoksesta, jossa sitä ensi kerran kirjakielessä käytetään. Herra Europaeus sanoi käyttäneensä sitä jo ennenkin ja väitti sen olevan varsin yleisen Itä-Suomessa.» [Tässä harv., L. H.] — Prof. Ingmannin tuossa keskustelussa mainitsema teos, »A. E. Norbeckin selittäjä Jumaluus-oppi, jonka Matth. Akiander on suomentanut», ilmestyi Helsingissä 1850 ja on oikeakielisyytemme historiassa merkillepantava siltä kannalta, että siinä tosiaan melko johdonmukaisesti ja sivistyneistömme silloista ruotsinvoittoista kielikorvaa varmaan »ikävyydyttäneellä» tavalla käytetään suoraa sanajärjystä tapauksissa, joissa ruotsin mukaisesti oli totuttu inversioon. Matthias Akiander (synt. 1802, kuollut 1871), Helsingin yliopiston professoriksi kohonnut jääskeläisen talonpojan Martti Akkasen poika, oli hyvällä itäsuomalaisella kielikorvallaan tässä kohden oivallisesti tajunnut äidinkieliensä oman luonteen. En malta olla näytteeksi luettelematta muutamaa esimerkkiä täysin nykyaikaisesta sanajärjestyksen käytöstä tuossa kuluvan vuoden päättyessä 100-vuotiaaksi tulevassa uranuurtajakirjasessa: »Toimittaessansa sovintoa ihmisen ja Jumalan keskellä ilmoitettu uskonto levittää valonsa niilleki totuuksille, joita luonnollinen uskonto opettaa.» (S. 6.) — »Tällä perustuksella jumaluusoppi jakaise kahteen osaan, jotka ovat...» (9) — »Toisella tavoin jaettuina perustuskappaleet ovat ensimmäisestä laadusta... ja toisesta laadusta...» (12) — »Tullaksensa mainitulla tavoin ymmärtämään Raamatua, ihminen tarvitsee ennen kaikkea muuta...» (19) — »Se on... Hieroni-

muksen... tekemä; ja sen perästä sitä ollaan monistellen paranneltu.» (19) — »... sitä myöten kuin me rakastamme Jumalaa, tämä tieto tulee selkeäksi ja autuaalliseksi.» (29) — »Sentähden meidän pitää... sitä aina tekemän...» (29) — »Esim. nähdessänsä kullaki luodulla kappaleella sen heikkouden, että se maatuu mullaksi, hän kieltää Jumalalla olevan sellaista heikkoutta...» (31) Tällaisessa sanajärjestyksessä noudattamansa periaatteen Akiander on lausunut ilmi kirjansa »loppulauseeseen» liittämässään kielellisissä huomautuksissa (s. 187—): »Tässä suomennuksessa noudatettu kirjoituslaatu eroikse muutamissa paikoin nykyisen kirjoituskielen tavoista, jotka meistä näyttävät olevan epä-vakaisuuksia, joita kunki kirjoittajan pitäisi välttämän, seuratkoon kuta Suomen kielen moninaisista murteista tahdonsa... 3. Ehkä mainitsia (subjekt) lauseessa voipi Suomen kielessä, niinkuin muissaki kielissä on tavallinen, seisautua sekä mainitseman (prädikat) eteen, että sen perään, niin ruotsalaisuus kuitenkin vetää kirjoittajaa useammasti panemaan mainitsiaa mainitseman perään, kuin Suomen kielen luonto vaatisi. Esim. *Alussa loi Jumala* (Jumala loi) *taivaan ja maan*: 1 Muos. 1:1. Tunnust. kir. s. 30: *Tämän uskon lukee Jumala* (Jumala lukee) *vanhurskaudeksi edes-sänsä*. Kalev. alkul. § 11. *Paisi sanan ensimmäisessä tavuessa jakauvat pitkät äänekkäät* (pitkät äänekkäät jakauvat) .. *eritavuihin*. — Me olemme kokeneet tässä asianhaarassa seurata rahvaan kieltä [tässä harv., L. H.], vaan emme kuitenkaan uskalla luulla sanojen liittämisen lausehen tässäkin suomennuksessa kaikin puolin luonnistuneen.»

Setälähän esitti »Lauseopillisessa tutkimuksessa Koillis-Satakunnan kansankielestä» v. 1883 kokonaisen hyvin perustellun ohjelman eräitä kirjakielen sanajärjestystapauksia varten nimenomaan

tuon satakuntalaisen murreaineiston perusteella. Teoksensa sivulla 161 hän mm. luettelee runsaasti murre-esimerkkejä suorasta sanajärjestyksestä sanomista ilmoittavissa jälkilauseissa (»Se on maksettu», *puukhollar sano*; »Niihän se on», *lautamies tuumas*; Sen nimi on ennen ollu', *häntä vanhemmat toimitti*, Ryäppäkoski; »Voi mailmaa», *Pohjolainen sano*; »Väännä kiinni», *toinen karjas*; »Muista vaan tuala se kohta takasin», *isä vainaa sano*; jne.), jommoisen käyttöä uusimmassa kirjallisuudessa prof. K. erikoisesti suree.

Tuntemiensa kansanmurteiden (Turun, Loimaan, Tohmajärven ja Sakkulan) mukaiseksi allekirjoittanutkin huomasi tuon Setälän tähdentämän, tarpeetonta inversiota vastustavan kannan jo nuorena ylioppilaana. Mutta kun sittemmin, 1920-luvun jälkipuoliskolla olin saanut kuulla prof. Kettusen suullisissa keskusteluissa useasti väittävän, että ainakin savolainen Joroisten murre poikkeaa tässä inversioasiassa olennaisesti esim. satakuntalaisesta ja lounaissuomalaisesta kansankielestä ja että todennäköisesti itämurteet yleensäkin ovat siinä kohden toisenlaisia lauseopiltaan kuin nuo läntiset murteet, ryhdyin järjestelmällisesti pitämään silmällä tuollaisia sanajärjestykseikkoja eri murteissamme. Asiahan on pohjimmaltaan varsin yksinkertainen: kysymys on oikeastaan vain siitä, onko kansankielessämme käytännössä sanajärjestys- ja lausepainotustyyppi *si'tten tuli-hän pois* tai *sen sa'noi-hän*, joka edustaisi tuota tarkoituksetonta »romaani-suomen» inversiota. Pitkäaikaisiin sanastonkeruutöihin lähteville Sanakirjasäätiön stipendiaateille teroitin aina luontevien ja luotettavien sanajärjestysesimerkkien talteensaamisen tärkeyttä ja noin 30 pitäjään maamme kaikille murrealueille tekemilläni murteenkuuntelumatkoilla tein itse jatkuvasti asiaa koskevia havaintoja. Savolaisista Lemm, Juvan, Nilsiän ja Verm-

lannin Östmarkin, pohjoiskarjalaisesta Kiihtelysvaaran sekä kainuulaisesta Ristijärven pitäjistä onkin sittemmin saatu kerätyksi arvokkaat esimerkkikokoelmat, jotka oivallisesti valaisevat erilaisia sanajärjestyskysymyksiä. Nämä kokoelmat yhtäpitävästi kaikkien omien kuulohavaintojeni kanssa todistavat, että mainitut itämurteet ovat puheena-olevassa inversioasiassa täysin lounais-, satakuntalais- ja kannakselaismurteiden kannalla. Etelä-, keski-, pohjois- ja peräpohjalaiset murteet eivät nekään missään olennaisessa kohdassa poikkea sanajärjestykseltään, mitä inversionon tulee, muista murteistamme. Toisin sanoen: kansankielestämme ei ole mistään löytynyt tuota tarkoituksettoman inversion käyttöä. (Tekeepä niin ollen vahvasti mieli olettaa, ettei myöskään Joroisten murre — prof. Kettusen väitteistä huolimatta — muodosta tässä suhteessa mitään esim. sikäläisen herraskartanokulttuurin luomaa lauseopillista ruotsalaissaareketta kaikkien muiden murteidemme yhtenäisessä meressä.) Ei ollut siis pelkkään »ennakkoarveluun» perustuva se kanta, jonka rohkenin v. 1946 — vähintään 20 vuotta asiaa tarkkailtuani — esittää mainitussa kirjassa, saati että tuo kanta olisi väärä. Luulen, että harvan oikeakielisyysvaatimuksen takana meillä on näinkään perusteellista tutkintaa ja vertailevaa harkintaa — sen paremmin kuin satavuotista historiaakaan.

Omituisen naiivi ja kustantajien kielen-tarkastajain vaikutusvaltaa huikeasti yliarvioiva on se prof. Kettusen luulo, että jokin kansankieleen perustumaton, väärän teorioidinnin keinotekoisesti luoma sanajärjestyskäytäntö olisi voitu muutamassa vuodessa saattaa voimaan kirjallisuudessaamme melkein pelkästään yliopettaja Saarimaan ja hänen komennettavissaan muka olleiden lukuisien »sensorien» pakkokeinoin. Sellaisia tahdottomia, alistuvaisia lampaitako olisivat olleet

etevimmätkin kynäniekkamme? Suomen Kirjailijaliiton 31. 1. 1949 pitämässä kokouksessa, jossa prof. Kettunen parhaansa mukaan koetti provosoida läsnäolleita n. 30 kirjailijaa esittämään valituksia kielentarkastajia vastaan, saatiinkin hänen yllätyksekseen ja suureksi ilokseen (kuten hän itse lausui) kuulla, että kirjailijain kokemukset yhteistyöstä »sensorien» kanssa olivat kauttaaltaan positiivisia: mistään pakon harjoittamisesta ei tiedetty mainita ainoatakaan tapausta. Päinvastoin ilmaistiin kiitollisuutta saadusta asiantuntijanavusta. (Kertoipa Liiton puheenjohtaja hauskan muistelman siitä, kuinka itse Joel Lehtonen oli vaatimalla vaatinut häntä »Putkinotkonsa» »kielisenoriksi».) Se seikka että paras kirjallisuutemme — päivälehtiä myöten! — nyt jo kauttaaltaan on »Saarimaan sanajärjestyksen» kannalla, ei tietenkään ole ymmärrettävissä muuten, kuin että tuo sanajärjestys on siinä määrin kielemme oman luonteen mukainen (mitä edellämainittu kansanmurteiden yksimielinen kanta tietysti juuri todistaakin), että koko reformi, jota vastaan prof. Kettunen kynsin hampain pristelee, meni loppujen lopuksi lävitse yhdessä huomauksessa, niin pian kuin sivistyneistömme johtava aines saatiin havaitsemaan, mistä oli kysymys. *Naturae non imperatur nisi parendo.*

Käsittämättömäksi allekirjoittaneelle jää, mitä asiallista aihetta prof. K:lla on ollut vetää (s. 182 alav.) oikeakielisyyskeskustelun piiriin puhtaasti tieteellistä toteamustani erästä Turun murteen ja kaakkoismurteiden sanajärjestysserilaisuudesta, jolla ei kerta kaikkiaan ole mitään liittymäkohtia kirjakielen käytännön normitukseen. K. sanoo: »Hakulinen (s. 188) pitää turkulaisen kannalta 'aivan mahdottomana' myös sellaista sanajärjestystä kuin *Minua niin kovasti nukutti* tai *Me illalla tultiin.*» En ole tuollaisia lauseita edes maininnut, saati tarkoittanut niitä turkulaisen kielikorvan kan-

nalta kirjakielessä mahdottomiksi — prof. Kettunen on ne itse kirjakielistänyt minun mainitsemistani Äyräpään-murteisista esimerkeistä, joista olen sanonut, että niiden edustama, ilmeisesti ikivanha omaperäinen sanajärjestys olisi mahdoton Turun murteessa. Hän on siis väärentänyt sitaattinikin saadakseen »turkulaisen kielikorvan» hullunkuriseen valoon lukijainsa silmissä. En myöskään tiedä antaneeni aihetta siihen epäluuloon, joka mm. ilmenee prof. K:n käyttämästä sanonnasta »Turkulainen *kuuluisi voivan* sanoa yksinomaan» niin ja niin, että nim. en pystyisi antamaan luotettavia tietoja edes Turun murteen sanajärjestyssei-

koista. Vai miten tuo prof. K:n tyyllille luonteenomainen luikertelias ilmaus »*kuuluisi voivan*» on tulkittava?

Kielemme sanajärjestysasioissakin on tietysti paljon tieteellisesti tutkittavaa. Olen itse mainitussa teoksessani ss. 187—8 viitannut ja toivoakseni esittänyt ratkaisua helpottavia lisiäkin erääseen mielenkiintoiseen sanajärjestysongelmaan. Mutta en puolestani usko, että siihen inversiokysymykseen, josta edellä on ollut puhe, perusteellisimmillakaan murretutkimuksilla enää kyetään luomaan sellaista lisävalaistusta, että se vaikuttaisi kirjasuomen käytännölliseen säännöttelyyn.¹

LAURI HAKULINEN

¹ Tri Eeva Lindénin hyviä näkökohtia sisältävästä ja yliopett. Saarimaan sitä asiallisesti täydentävästä sanajärjestyskirjoitelmasta (Vir. 1947 ss. 324—334) prof. Kettunen antaa kirjassaan (s. 181) harhaanjohtavan selostuksen ilmoittaessaan tri L:n osoittaneen vääräksi väitteen, että kansankieli ei tuntisi muukalaisuudeksi tuomitua sanajärjestystä. Kaikille turhan inversion vastustajille ovat tietenkin olleet tuttuja aiheelliset kansankielen inversiot, jommoisiin tri L. kirjoituksessaan viittaa.